

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تهران مرکزی
دانشکده حقوق

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)
گرایش: جزا و جرم شناسی

عنوان:

مقایسه جرم اعمال نفوذ با کلاهبرداری

استاد راهنما:

دکتر صفت الله آقایی فیشانی

استاد مشاور:

دکتر منصور رحمدل

نگارش:

فاطمه نجفیان

زمستان ۱۳۹۰

*ISLAMIC AZAD UNIVERSITY
CENTRAL TEHRAN BRANCH
FACULTY OF LAW – DEPARTMENT of
CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY GROUP
LAW M.A thesis
CRIMINAL LAW*

SUBJECT:
Comparison of undoing influence and fraud crimes

ADVISOR :
Dr. Sefatollah Aghaee Fishani

READER:
Dr.Mansour Rahmdel

BY:
Fatemeh Najafian

Winter 2012

This document was created with Win2PDF available at <http://www.daneprairie.com>.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	چکیده
۲	مقدمه
۸	فصل اول: مفاهیم و کلیات
۱۰	مبحث اول: پیشینه تاریخی
۲۸	مبحث دوم: تعریف جرم
۲۸	گفتار اول: واژه شناسی
۳۱	گفتار دوم: تعریف اصطلاحی
۳۵	گفتار سوم: مبنای جرم انگاری
۴۲	مبحث سوم: وجوه اشتراک و افتراق
۴۵	فصل دوم: ارکان تشکیل دهنده جرم اعمال نفوذ و کلاهبرداری
۴۷	مبحث اول: رکن قانونی
۵۱	مبحث دوم: رکن مادی
۵۲	گفتار اول: خصوصیات مرتکب
۵۶	گفتار دوم: عمل مرتکب
۷۱	گفتار سوم: وسیله
۸۰	گفتار چهارم: نتیجه
۸۴	مبحث سوم: رکن روانی
۹۱	فصل سوم: ضمانت اجرا
۹۴	مبحث اول: ضمانت اجرای اداری

۹۶	مبحث دوم: ضمانت اجرای مدنی
۹۸	مبحث سوم: ضمانت اجرای کیفری
۹۸	گفتار اول: مجازات اصلی
۱۰۴	گفتار دوم: مجازات تبعی و تکمیلی
۱۰۶	گفتار سوم: مجازات شروع به جرم
۱۰۸	گفتار چهارم: همکاری در جرم
۱۱۳	نتیجه گیری و پیشنهادها
۱۱۷	منابع و مأخذ

This document was created with Win2PDF available at <http://www.daneprairie.com>.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.

چکیده

اعمال نفوذ و کلاهبرداری از عمده‌ترین و شایع‌ترین جرایمی است که گریبانگیر دنیای متمدن امروزی است و یکی از اساسی‌ترین دغدغه‌های جوامع رو به رشد است که پیامدها و عوارض ناشی از آن آثار مخرب و جبران ناپذیری را در ساختار اساسی جامعه به جا می‌گذارد و سلامت اداری، پاکدامنی دولت‌ها، عدالت قضایی و حتی روابط عادی و دادوستدهای معمولی بین مردم را تحت‌الشعاع و مورد تهدید قرار می‌دهد. توسعه روزافزون اعمال نفوذ و کلاهبرداری و پیچیدگی آن‌ها، قانونگذار را بر آن داشته که این جرایم را تحت عنوان خاص، تبیین نموده و مجازات‌های تقریباً سنگینی را خصوصاً برای مرتکبین کلاهبرداری پیش‌بینی نماید. قانون مجازات اعمال نفوذ برخلاف حق و مقررات قانونی در سال ۱۳۱۵ به تصویب رسید. قانونگذار در مواد ۱ و ۲ این قانون برای افراد عادی که به واسطه داشتن نفوذ در کارمندان دولتی و جهی از مردم دریافت نمایند یا در صدد اعمال نفوذ در کارمندان دولتی برآیند مجازات تعیین کرده است و در ماده ۳ برای کارمندان دولتی که در اجرای وظیفه خود اعمال نفوذ اشخاص مذکور در دو ماده اول را قبول نمایند مجازات تعیین کرده است. هدف از تصویب قانون مجازات اعمال نفوذ جلوگیری از رانت‌خواری، خویشاوندگرایی در میان دولت‌مردان و قانون‌گریزی آن‌ها و حمایت پنهان از ذی‌نفوذان توسط دست‌های دخیل در هیأت حاکمه بود که متأسفانه این هدف قانونگذار تأمین نشد شاید علت عمده‌اش به خاطر ماهیت پنهان این جرم باشد و این‌که تعقیب و دستگیری و مجازات عاملین آن به سختی و به صورت نادر انجام می‌شود. در خصوص کلاهبرداری نیز قانونگذار تاکنون به مقصود خود نرسیده است و لطمات ناشی از آن نیز به نسبت زیاد است. برای جلوگیری از شیوع بیشتر این جرایم علاوه بر تحمیل مجازات مشدد در قانون، لازم است دستگاه‌های قضایی کشور به افرادی که با سیستم‌های پیشرفته جرم‌یابی آشنا هستند مجهز شود تا هیچ جرمی نامکشوف باقی نماند.

مقدمه

۱- تعریف موضوع

فساد مسأله‌ای است که در تمام ادوار گریبانگیر دستگاه‌ها و سازمان‌ها بوده و هسته اندیشه بسیاری از دانشمندان و متفکران سیاسی را تشکیل داده است. در حقیقت فساد در همه ابعاد مانند عفونت است که اگر به اندام و پیکر جامعه راه یابد، اعضای آن را یکی پس از دیگری عفونی کرده و از کار می‌اندازد و چه بسا گسترش آن کل پیکر جامعه را فاسد نماید. فساد پدیده‌ای است که مرزهای زمان و مکان را درنور دیده و نه به زمان خاصی تعلق دارد و نه مربوط به جامعه خاصی می‌شود، در واقع می‌توان گفت فساد پدیده‌ای همزاد حکومت است یعنی از زمانی که فعالیت‌های بشر شکل سازمان‌یافته و منسجمی به خود گرفت از همان زمان فساد نیز همچون جزء لاینفکی از متن سازمان ظهور کرده است. بنابراین می‌توان فساد را فرزند ناخواسته سازمان تلقی کرد که در نتیجه تعاملات گوناگون در درون سازمان و نیز به مناسبت تعامل میان سازمان و محیط آن به وجود آمده است.

باید گفت به نظر می‌رسد باید فساد را به خروج از مسیر درست و سیر در مسیر نادرست و در تعقیب منافع شخصی تعبیر کرد. البته نباید تصور کرد که اگر کارمند در مسیر منافع عمومی قدم بردارد عمل او فساد تلقی نخواهد شد. چون در برخی موارد قانونگذار کارمندان را از اخذ وجه زاید بر میزان مقرر حتی برای خزانه دولت ممنوع و آن را جرم تلقی کرده است. اعمال نفوذ نیز طریقه‌ای دیگر از انحراف از مسیر درست است که الزاماً با فساد مالی همراه نیست. اگر بتوان این نوع انحراف را نیز فساد نامید طبقه بندی آن در گروه فساد اداری امکان پذیر می‌شود و مفهومی عامتر از فساد مالی می‌توان برای آن تصور نمود. با این توضیح که فساد اداری می‌تواند اشکال مختلفی به خود بگیرد که از جمله آن‌ها فساد مالی و اعمال نفوذ

باشد. چون اعمال نفوذ عبارت است از انحراف از مسیری که به عنوان مسیر درست اداری از طرف قانونگذار تعیین شده است. این انحراف خلاف موازین و ضوابط اداره است و می‌توان آن را به عدم صداقت در اجرای قانون تعبیر کرد.

معمولاً اساتید حقوق، در دانشکده‌های حقوق، و در کتب تألیفی و مطالعات حقوقی خود، در ارتباط با برخی از جرایم که در قانون جزایی کشور جرم‌انگاری شده، و یا نیاز به جرم‌انگاری دارند، اشاراتی کافی نداشته و بدون بررسی حقوقی و تحلیلی، از کنار آن‌ها گذشته‌اند. جرم اعمال نفوذ از آن دسته از جرایمی است که علیرغم اهمیت و جایگاه آن در نظام حقوقی سایر کشورها، این جرم و مجازات آن‌ها در قوانین جزایی ایران، علی‌الخصوص بعد از انقلاب اسلامی، اولاً: آن‌طور که باید مورد عنایت قانونگذار قرار نگرفته ثانیاً: توسط دکترین و اساتید حقوق به اندازه کافی مورد بحث و بررسی قرار نگرفته است و در رویه قضایی کشور نیز ردپای ضعیفی از آن وجود دارد. تنها نص موجود در قوانین جزایی که بدون ارائه تعریفی از اعمال نفوذ، به ذکر موارد و مصادیق جرم اعمال نفوذ پرداخته است، قانون خاص مصوب سال ۱۳۱۵ شمسی، است که تحت عنوان قانون مجازات اعمال نفوذ برخلاف حق و مقررات قانونی، در مجموعه قوانین جزایی ذکر شده است. این قانون از نظر زمانی وقتی تصویب شده است که در زمان مزبور به واسطه پیوندهای دوستی یا خویشاوندی و باند بازی‌های قبیله‌ای، استقلال ادارات دولتی زیر سؤال رفته بود و به واسطه‌ی اعمال نفوذی که در کارمندان صورت می‌گرفت امور اداری قوام خود را از دست داده بود، از این رو قانونگذار در مواد ۱ و ۲ برای افراد عادی که به‌واسطه داشتن نفوذ در کارمندان دولتی وجهی از مردم دریافت نمایند یا درصدد اعمال نفوذ در کارمندان دولتی برآیند مجازات تعیین کرده است و در ماده ۳ برای کارمندان دولتی که در اجرای وظیفه خود اعمال نفوذ اشخاص مذکور در دو ماده اول را قبول نمایند مجازات تعیین کرده است.

با این کیفیت منشاء اعمال نفوذ می‌تواند در موارد مختلف اشکال متفاوتی داشته باشد که می‌توان به شرح زیر ترسیم نمود:

۱- این منشاء ممکن است حب یا بغض باشد. مانند آنکه ظاهر و قیافه ارباب رجوعی مورد پسند کارمندی است، این امر می‌تواند منشاء اعمال نفوذ و اعمال غرض کارمند به نفع وی در مقابل دیگری باشد، یا برعکس به اعتبار آنکه قیافه ارباب رجوعی مورد پسند کارمند نباشد به ضرر وی و به نفع دیگری اعمال نظر نماید.

۲- منشاء اعمال نفوذ ممکن است سفارش فردی به نفع یکی و به ضرر دیگری باشد.

۳- ممکن است به علت روابط دوستانه یا خویشاوندی باشد.

۴- ممکن است به علت فساد مالی باشد.

به‌طور کلی در این قانون از اعمال نفوذ توسط کارمند دولت تحت تأثیر اقدامات دیگران صحبت شده است.

اهمیت شناخت جرم کلاهبرداری نیز به مثابه رفتاری انسانی تنها به این دلیل نیست که دارای مرزهای ظریفی با عناوین مجرمانه مشابه می‌باشد به گونه‌ای که گاهی خیره‌ترین قضات را هم سردرگم می‌کند، بلکه پیچیدگی این رفتار و ویژگی‌های خاص مرتکبان آن که همگی از اشخاص زیرک و اغلب یقه سفید جامعه هستند بر اهمیت شناخت آن می‌افزاید. کلاهبرداری جرم خاص کسانی است که با بهره‌گیری از نبوغ فکری و فسفر مغزی خود، نقشه جرم را به‌گونه‌ای طراحی می‌کنند که ریسک گرفتاری در دام قانون را به حداقل ممکن برسانند و این امر بر دشواری کار قاضی می‌افزاید چرا که برای کشف و احراز آن تلاش و مهارت بیشتری نیاز دارد و این جاست که شناخت دقیق ارکان و وجوه تمایز کلاهبرداری با سایر جرایم به یاری قاضی می‌شتابد تا هم در مسیر احراز اصل جرم و هم در مسیر انتخاب ماده قانونی مورد استناد برای مجازات کلاهبرداری به درستی گام بردارد. با توجه به ماده ۱ قانون تشدید

مجازات مرتکبین ارتشاء و اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۴/۶/۲۸ مجلس شورای اسلامی و تأیید ۱۳۶۷/۹/۱۵ مجمع تشخیص مصلحت نظام، می‌توان آن را این‌گونه تعریف کرد:

«کلاهبرداری عبارت است از تحصیل متقلبانه مال غیر».

البته ما در این پایان نامه برآنیم که به مقایسه جرم اعمال نفوذ و کلاهبرداری بپردازیم که در بعضی موارد ممکن است با یکدیگر خلط شوند، باید گفت که وجه فارق بین جرم اعمال نفوذ و کلاهبرداری در این است که در اعمال نفوذ، ادعای اعتبار یا نفوذ اعم است از اینکه واقعاً چنین رابطه و اعتباری باشد یا نباشد، همچنین اعم است از اینکه اعمال نفوذ مؤثر واقع بشود یا نشود، در حالیکه در کلاهبرداری دعوی اعتبار یا نفوذ حتماً بایستی موهوم بوده و برخلاف واقع باشد. همچنین امر موهوم در کلاهبرداری حتماً بایستی به نتیجه مجرمانه که تحصیل مال و بردن مال می‌باشد منجر گردد. به این ترتیب در دو جرم مورد بحث شیوه تشبث به وسایل متقلبانه، فریب و اغفال و تحصیل مال برای خود یا دیگری و اضرار به غیر با یکدیگر اقتران و مشابهت دارند.

۲- علت انتخاب موضوع

اهمیت موضوع و نیز ارتباط آن با حقوق جزا، عدم وجود تحقیق مستقل، وجود ابهامات و اجمالات و کاستی‌های بسیار در قوانین مرتبط با اعمال نفوذ، مبتلابه بودن موضوع در جامعه ایران انگیزه‌ای شد تا موضوع پایان نامه تحت عنوان مقایسه جرم اعمال نفوذ با کلاهبرداری انتخاب شود.

۳- سؤال‌های تحقیق

۱- وجه افتراق و اشتراک جرم اعمال نفوذ و کلاهبرداری در حقوق ایران کدامند؟

۲- آیا اعمال نفوذ همانند کلاهبرداری مستلزم انجام عمل مادی مثبت است یا با ترک فعل هم قابل ارتکاب است؟

۳- آیا سمت مرتکب در تحقق جرم اعمال نفوذ مؤثر است؟

۴- فرضیه‌های تحقیق

۱- به نظر می‌رسد که تمامی روش‌های متقلبانه در کلاهبرداری می‌تواند جای بگیرد اما در اعمال نفوذ فقط ادعای اعتبار و نفوذ وجود دارد. بنابراین می‌توان گفت رابطه جرم اعمال نفوذ و کلاهبرداری عموم و خصوص مطلق است. در هر دو جرم اعمال نفوذ و کلاهبرداری اگر مرتکب از کارمندان دولتی باشند محکوم به انفصال ابد از خدمات دولتی خواهند شد.

۲- به نظر می‌رسد که اعمال نفوذ نیز همانند کلاهبرداری تنها با انجام فعل مادی مثبت قابل ارتکاب باشد.

۳- به نظر نمی‌رسد سمت مرتکب در تحقق جرم اعمال نفوذ مؤثر باشد، و از این جهت فرقی بین کارمند و غیر کارمند وجود ندارد.

۵- پیشینه تحقیق

جرم اعمال نفوذ از جرایمی است که کمتر توسط دکترین و اساتید حقوق مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. شاید دلیل آن این باشد که قانونگذار متعرض این جرم به این اهمیت نشده است و از کنار آن گذشته است. در این زمینه تحقیقات اندکی انجام شده است، دکتر منصور رحمدل در مقاله، بررسی تحلیلی بزه اعمال نفوذ توسط مأموران دولتی و رابطه آن با فساد مالی کارمندان، و همین‌طور دکتر محمد جواد شریعت باقری در مقاله، رشوه و اعمال نفوذ در قراردادهای بین‌المللی.

در خصوص کلاهبرداری خوشبختانه تحقیقات زیادی در کشور صورت گرفته از جمله اساتیدی که در این زمینه تحقیقات وسیعی انجام داده‌اند، دکتر علی آزمایش و دیگر اساتید حقوق هستند.

۶- نوع و روش تحقیق

روش تحقیق مورد بحث، مبتنی بر تئوری و استفاده از نظریه های حقوقی و علمی اساتید و علماء و صاحب نظران حقوق کیفری است. لذا در این تحقیق سعی شده است از روش های تحقیق تحلیلی و کتابخانه ای استفاده شود و مدل تحقیق به شکل مراجعه به منابع تحقیق، و کتب مرجع و مقالات معتبر در این زمینه و کنکاش در آراء محاکم و رویه قضایی و بهره جستن از اینترنت و سایت های معتبر حقوقی می باشد.

۷- مشکلات تحقیق

تقریباً هر تحقیقی در راه انجام، با مشکلات و محدودیت هایی روبروست و این تحقیق نیز از این قاعده مستثنی نبوده و با مشکلات و محدودیت های خاصی همراه بوده است. از آنجایی که مقایسه جرم اعمال نفوذ و کلاهبرداری، موضوع نو و جدیدی می باشد و کمتر توسط محققان و پژوهشگران حقوق جزا مورد بحث قرار گرفته، کمبود منابع تحقیق عمده ترین مشکلی بود که در انجام آن وجود داشت.

۸- بیان فصل بندی اجمالی تحقیق

این تحقیق به سه فصل تقسیم شده است و هر فصل شامل ۳ مبحث است. در فصل اول به سابقه تاریخی و تعریف جرم و وجه اشتراک و افتراق پرداخته شده است و در فصل دوم به ارکان مختلف جرم کلاهبرداری و اعمال نفوذ و در فصل سوم ضمانت اجرای این جرایم اعم از ضمانت اجرای اداری و مدنی و کیفری به تفصیل پرداخته شده است.

فصل اول:
کلیات و مفاهیم

نظر به این‌که برای توضیح ارکان و عناصر اختصاصی هر دو جرم، لازم است ابتدا تعریف هر یک از جرایم ارائه شود؛ در فصل اول ابتدا پیشینه تاریخی، تعریف و مبنای جرم انگاری در هر دو جرم توضیح داده خواهد شد و به منظور یک تطبیق اجمالی، وجوه اشتراک و افتراق آن‌ها بیان می‌شود. از آنجا که تعریف اصطلاحی هر جرم مستلزم شناخت واژه‌های به کار رفته در ساختار ادبی آن است، هر دو اصطلاح به لحاظ واژه‌شناسی نیز مورد بررسی قرار گرفته است.

مبحث اول: پیشینه تاریخی

مطالعه تاریخ تمدن‌های باستان بیانگر آن است که فساد در جوامع قدمتی به اندازه تمدن بشری دارد، در متون باستانی نیز اشارات متعددی به این پدیده گردیده که حاکی از نگرانی حکومت‌ها از سوء استفاده صاحب منصبان و کارگزاران دولتی از موقعیت و امتیاز شغلی آن‌ها می‌باشد. کاتیلیا وزیر یکی از ایالات شمال هندوستان در حدود دو هزار سال پیش در یک نوشته به‌جامانده از آرتاشاسترا می‌آورد: «همان‌گونه که اگر ذره عسل یا سم بر نوک زبان فردی ریخته شود چشیدن آن اجتناب‌ناپذیر است امکان ندارد کسی با بیت‌المال سروکار داشته باشد و حداقل مقدار کمی از ثروت شاه را نچشد.^۱

ویل‌دورانت ضمن توصیف اوضاع اجتماعی عصر الیزابت (۱۵۵۸-۱۶۰۳) از وضع نابسامان قانون و عدالت در آن دوران سخن گفته و اظهار می‌دارد که دادگاه‌ها به اتفاق و عموماً فاسد بودند. یکی از اعضای پارلمان آن روز یک قاضی را حیوانی خطاب کرده که برای نیم دو جین جوجه از یک دو جین قانون چشم می‌پوشد! شکسپیر از قول لیر می‌گوید: و گناه را با طلا اندود کن تا نیزه نیرومند عدالت بدون آن‌که صدمه‌ای دیده باشد بشکند.^۲ حتی فرانسویس بیکن دانشمند نیز برای تحصیل جاه و مال به کرات، در مقام دادستانی، حق و عدالت را به نفع شاه زیر پا نهاد.^۳ ابن‌جوزی متکلم مشهور اسلامی در کتاب خود نمونه‌هایی از این مفاسد اداری را نقل کرده و معتقد است: «در هنگام ارتکاب فساد شیطان نفس، در لباس اهل حق بر انسان‌ها ظاهر گردیده و آنان را به شیوه‌هایی که هرگز در مخیله آدمی نمی‌گنجد می‌فریبید، به نظر وی، در این زمینه هر چه انسان عالم‌تر و متشرع‌تر باشد، بیشتر در معرض چنین وسوسه‌هایی قرار

^۱ آرتاشاسترا مجموعه ای است در سیاست و اداره مملکت، حاوی ۱۵۰ فصل که سابقه آن به ۴۰۰ سال قبل از میلاد باز می‌گردد. این مجموعه یکی از قوانین اولیه و از مهمترین متون قدیم هند است، مصنف آن کاتیلیا وزیر یکی از سلاطین هند است. به نقل از دانشنامه ویکی پدیا.

<http://en.wikipedia.org/wiki/arthashastra>

^۲ ویل‌دورانت، آغاز عصر خرد، ترجمه اسماعیل دولتشاهی، صفحه ۱۵۸، مذکور در مرتضی‌راوندی، سیر قانون و دادگستری در ایران، تهران، انتشارات چشمه، ۱۳۶۸، صفحه ۲۸۲.

^۳ همان، ص ۱۵۸-۲۸۲.

می‌گیرد و حتی گاهی ممکن است، فساد خود را در لباس دیانت بپوشاند. از دیدگاه حضرت علی (ع) یکی از ریشه‌های مهم رخداد فساد اداری در میان مأموران دولت "استعثار" یعنی اختصاص دادن حق ویژه برای خود در حقوق عمومی است. امام به این نکته توجه داشته است که وقتی منابع و قدرت جامعه در اختیار کارگزاران و دولتمردان قرار می‌گیرد، این خطر همواره وجود دارد که آنان برای استفاده شخصی، گروهی و غیرمشروع از منابع عمومی وسوسه شوند؛ به همین دلیل همواره مستخدمین و مقامات خود را از خطر سقوط در این ورطه منع می‌نمودند و می‌فرمودند: "ایاک و الاستعثار بما الناس فیه اسوءه" نباید در آنچه متعلق به عموم است، برای خود حق ویژه‌ای قائل باشی.^۱ در همین راستا حضرت محمد (ص) و حضرت علی (ع) در حکومت‌هایشان با جدیت مساله حکمرانی خوب را دنبال کرده و در خصوص کارگزاران حکومتی به دقت مراقبت و با تبعیض و بی‌عدالتی‌هایشان سخت برخورد می‌نمودند به گونه‌ای که در این رابطه حضرت علی (ع) به مالک اشتر چنین سفارش می‌کند که: «ای مالک، تو را وصیت می‌کنم که همواره مستخدمین دولت به ویژه قضات را سیر نگاه دار هرگز نگذار که کارکنان حکومت محتاج و درویش باشند، زیرا در این وقت دست خیانت برآورند و به هر عنوان که باشد مال مردم بخورند، کارمندی که از خزانه‌ی کشور، حقوق کافی دریافت می‌دارد، همین‌که به مقتضای رذالت خیانت کند، در محضر دادگاه معذور نخواهد بود، در اداره امور کشور نیک بیندیش و متصدیان نظام را سخت مراقب باش و در عملیات آنان، نیک بازرسی و دقت کن، آن‌که با فداکاری انجام وظیفه می‌نماید، باید قولاً و عملاً تشویق شود و در مقابل، مفسدان نیز لازم است مطابق مقررات اسلام، مجازات گردند، به جهت تکمیل سازمان دولت، از ایجاد دادگاه‌ها و مراکز عدالت ناگزیر و به قضات کافی و پرهیزگار از نخبه‌ی دانشمندان اسلام که به زینت علم و فضیلت اخلاق تا حد نهایی آراسته هستند نیازی شدید

^۱ محمد حسین حسین زاده بهرینی، بررسی تطبیقی نظریه حکمرانی خوب با آموزه‌ها و سیره امام علی (ع)، تهران، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۳، صفحه ۴۸۴-۵۱۲.

است، زیرا بزرگترین عامل دزدی و خیانت در حکومت‌ها، عدم اطمینان و سستی اعتماد بر بقای حکومت است.^۱ در زمینه سوء استفاده مالی از موقعیت و قدرت که با مصادیقی همچون هدیه، اختلاس از بیت المال، دریافت رشوه و امثال این‌ها مشخص می‌شود، روایات معتبر و مستندی منقول است که نشان می‌دهد اولاً: ارتکاب این اعمال عموماً با نوعی توجیه شرعی همراه است. ثانیاً: تا چه میزان دین مبین اسلام این موارد را زشت و در نظام اسلامی فساد آفرین تلقی نموده است. در این رابطه حضرت علی (ع) از قول پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید:

یا علی، این مردم به زودی با اموالشان مورد آزمایش قرار می‌گیرند و بر خدا منت می‌گذارند و رحمت او را نیز آرزو می‌کنند و حرام خدا را با شبهات دروغین و هواهای نفسانی حلال می‌شمرند و بدین‌گونه، شراب را بهانه این‌که آب انگور است و رشوه را با پوشش هدیه و ربا را با عنوان معامله حلال می‌شمارند. از حضرت رسول اکرم (ص) روایت شده است که از رشوه برحذر باشید، زیرا رشوه کفر محض است و بوی بهشت به مشام صاحب رشوه نرسد. در روایت دیگر، رشوه گیرنده را لعنت فرموده و آن‌ها را اهل آتش دانسته است. این عبارات که بیانگر حساسیت آن حضرت، به امر مقابله با فساد در ساختار اداری حکومت می‌باشد با آن‌که از آن روزگاران، قریب به چهارده قرن می‌گذرد، در عصر حاضر نیز باز اصلی‌ترین چالش ملت‌ها محسوب می‌گردد.^۲

در ایران باستان این عمل (رشوه خواری و فساد) به ویژه از سوی قضات، انجام می‌گرفته و با مجازات‌های سختی عقوبت می‌شده است. المستد در کتاب خود، تحت عنوان تاریخ امپراطوری ایران، از قول هرودت نقل می‌کند که کمبوجیه فرمان داد تا یک قاضی را که در مقابل گرفتن رشوه حکم ناحق داده بود، کشتند و سپس پوست بدن او را کنده و پس از دباغی، بر روی مسند سابق او، که به فرزندش رسیده بود، انداختند تا فرزند در همه حال از عاقبت بد

^۱. بلالی، اسماعیل و فرامرزی، داوود، بررسی نظری مساله فساد اداری، مجله حقوقی و قضایی دادگستری، شماره ۳۶، زمستان ۱۳۸۰، صفحه ۱۹.

^۲. شالوند، عبدالعلی، اختلاس و فساد اداری آفت توسعه، نشریه مجلس و پژوهش، شماره ۲۵، صفحه ۱۳۱.

رشوه خواری آگاه باشد. همین شخص از مصلوب کردن قاضی به دست داریوش به دلیل رشوه خواری سخن گفته است. انداختن پوست قاضی رشوه خوار بر روی مسند سابق او به اردشیر اول هم نسبت داده شده است.^۱ شعرای فارسی زبان هم در عرصه شعر و ادب به تقبیح این پدیده زشت پرداخته‌اند، که از جمله نمونه‌های زیر از دو شاعر بزرگ سرزمین ما، مولوی و سعدی قابل ذکر می‌باشند:

مولوی:

چون دهد قاضی به دل رشوت قرار   کی شناسد ظالم از مظلوم زار
چون غرض آید، هنر پوشیده شد   صد حجاب از دل به سوی دیده شد

مولوی:

جهل را بی علتی عالم کند   علم را علت ز دل‌ها بر کند
تا تو رشوت نستدی، بیننده‌ای   چون طمع کردی، ضریر و بنده‌ای

سعدی:

قاضی که به رشوت بخورد پنج خیار   ثابت کند از بهر تو صد خریزه
را

سعدی:

بگو آنچه دانی که حق گفته به   نه رشوت ستان و نه رشوه بده^۲
کنت‌دوگوییستو در کتاب سه سال در ایران، به اخلاق و عادات و رسوم ایرانیان با نظری انتقادی نگریسته و می‌نویسد: یکی از عیوب بلکه یکی از بلاهایی که در ایران ریشه دوانیده، قطع ریشه‌ی آن هم بسی دشوار است رشوه‌گیری می‌باشد این امر به اندازه‌ی رایج می‌باشد که

---

^۱. صناعی، پرویز، حقوق جزای عمومی، ج ۱، انتشارات گنج دانش، چاپ پنجم، تهران، ۱۳۷۲، صفحه ۸۰.
^۲. برای ملاحظه برخی دیگر از اشعار فارسی که واژه رشوه در آن‌ها به کار رفته است و نیز برخی دیگر از آیات و روایات در مورد این پدیده زشت، رجوع کنید به سید محمد اصغری، بررسی حقوقی و فقهی دو مساله رشوه و احتکار، انتشارات اطلاعات، تهران، ۱۳۷۷، صفحه ۱۱۶ به بعد.

از شاه تا آخرین مأمور جزء دولت نیز رشوه می‌گیرد و محال است که شما در ایران با یکی از مأموران دولتی کاری داشته باشید و موفق شوید بدون پرداخت رشوه کار خود را به انجام برسانید.

"واتسون" مورخ انگلیسی نیز در سفرنامه‌اش از ایران می‌نویسد: از مجموع خصیصه‌هایی که در خوی ایرانیان نمو یافته شوق دائمی آنان نسبت به سود جویی می‌باشد، لفظ مدخل که معادل آن را در فرهنگ انگلیسی نمی‌توان یافت، به گوش ایرانیان دلپذیر می‌باشد و آن عبارتند از هر چه که می‌توان به عنوان رشوه، فریب، زورستانی و از راه نادرست دیگری بدست آورد، رشوه خواری به مفهوم کلی شامل پیشکش، مداخل، سیورسات و جعاله می‌باشد، وزیران و بزرگان قوم پیشکشی می‌دادند و می‌گرفتند، دستگاهیان مداخل داشته و لشکریان سیورسات می‌بردند و جماعتی نیز کلاه شرعی بر سر نهاده و جعاله می‌گرفتند و مجموع آن‌ها به این نقطه می‌رسید که دزدی طبقه حاکم بوده که از جیب مردم و بیش از همه گریبان طبقه‌ی رعیت و کسبه و افراد خرده‌پا را می‌گرفت. در دوران قاجار این دسته از مفسد به اوج خود رسید سلاطین قاجار جملگی مرتکب اعمال فساد آلودی بودند که هر یک به نوعی پرده از چهره فاسد آنان برمی‌داشت. در تاریخ آمده که آقامحمدخان قاجار برای به دست آوردن جواهرات نادری دست به جنایت‌های بسیاری در خراسان زد؛ از جمله اینکه حاکم خراسان را در فجیع‌ترین شکل به قتل رساند. دست اندازی به بیت المال، باج‌گیری و نیز سوء استفاده‌های مالی به وفور وجود داشت. بیشتر مأموران دولتی حاضر به گرفتن رشوه بودند و حاکمان محلی نیز به این امر مبادرت داشته و به ثروت‌اندوزی مشغول بودند. آن‌ها در نخستین فرصت، مبالغی را که برای خرید مقام خود پرداخته بودند از مردم طلب می‌کردند. در این دوران برخی افراد با پرداخت رشوه به القاب خاصی منتسب می‌شدند که هرگز شایسته آن نبودند. این القاب حتی به اشخاص غیر ممیز نیز داده می‌شد.^۱

---

^۱. قادری، مهدی، ماهنامه علمی- تخصصی معرفت، شماره ۱۳۸.